
N A V N

Det er omtalt, hvorledes Selskabet opstod som en Fortsættelse af den af Christian VI i 1739 nedsatte Mønt- og Medaillekommission. Hans Grams Forslag fra 1742 tilsigtede Indretningen af et »*Collegium Antiquitatum*« paa lignende Maade som »*Collegium Historiarum & Antiquitatum*« i Sverige og »*Collegium Historicum*« i Portugal (jvfr. Side 12). Navnet »*Collegium Antiquitatum*« dækkede over det, som ifølge Gram skulde være Kollegiets Opgave, nemlig foruden *Studium Antiquarium stricto sensu* ogsaa hele den nordiske, især Danmarks og Norges, Historie. Gram omtalte endvidere »*Membra Collegii*«, som var bekendt med *Studio Historiarum & Antiquitatum*, og »*Præsidenten i Collegio*«, og endelig skulde hvert Skrift, som udgaves i Kollegiet af et Medlem, forsynes med en Devise med Omskriften »*Coll. Hist. Et Antiqq. Dan. Norv.*« for at tilkendegive, »at Auctor er *Membrum Collegii historiarum & antiquitatum Danici*«.

I Selskabets Forhandlingsprotokol nævner Henrichsen under det første Møde, at det af Justitsraad Gram indgivne Forslag om at oprette et »*Societatem Antiquitat: et Historiar: Patriæ*« blev oplæst. Dette Udtryk er formodentlig Henrichsens og ikke Grams. Derpaa meddelte J. L. Holstein, at Kongen havde fundet Behag i Oprettelsen af et saadant »lærdt Societeet«. Grams Forslag blev straks gjort til Genstand for Behandling, og nogle Punkter blev forandret, deriblandt den grundlæggende § 1 om Selskabets Virkeomraade, der ændredes saaledes, »at der i dette Societeet kunde tracteeris om alle Sciencer og videnskaber i almindelighed, men om fædernelandets Antiquiteeter og Historier at oplyse i særdeelighed«. Grundlaget for Grams Benævnelse var dermed fjernet, og »det blev og ad interim udsat at give dette Societeet noget vist navn«, ligesom »hvad Devisen paa Societeetets insigne skall være blev til videre udsatt«. Der maatte imidlertid hurtigt skabes en kort Benævnelse for Selskabet til Anvendelse i Forhandlingsprotokollen og i Omtalen af Selskabet andetsteds. En saadan Benævnelse er allerede anvendt ovenfor med Ordet »Societet«, og den benyttes almindeligt i den følgende Tid, saaledes f. Ex. ogsaa i Langebeks Breve og Luxdorps Dagbøger. Der skulde dog gaa nogen Tid, inden denne Betegnelse fik mere officiel Karakter. I de første Aar havde Selskabet kun ganske faa Medlemmer — indtil Oktober 1745 kun 8 — undertiden mødte kun 3 til 4 Medlemmer, og i Forhandlingsprotokollen anvendte Henrichsen som Regel Udtrykket »vi vare forsam-

lede hos Hs Excellence Holstein«, eller »i Hs Excellences Huuss«. Nogle faa Gange — i Sommeren 1743 — benyttes Udtrykket »var Commissionen forsamlet« som en Reminiscens fra Mønt- og Medaillekommissionens Dage. Det maa erindres, at Medlemmerne i denne Kommission og i Selskabet i nogen Tid var væsentlig de samme, Mødestedet var det samme, og Mødernes Indhold omtrent af samme Art. Ogsaa mere officielt førtes Kommissionens Navn med over i det nye Selskab. I det følgende skal nævnes nogle Betegnelser, anvendt i de kgl. Reskripter, hvoraf det ses, hvilken Usikkerhed der raadede selv paa allerhøjeste Sted, skønt samtlige nævnte kgl. Skrivelser var paraferet af Holstein, Selskabets Præses: Kgl. Reskript af 11. Januar 1743 er stilet til Holstein »med flere udi den Commission, ang: de danske Myndter og Medailler«; Skrivelse af 1. Febr. 1743 omtaler »Commissionen, som over de Danske Mynter og Medallier samt til andre Videnskabers opkomst, er anordnet«; Skrivelse af 8. Febr. 1743 til Holstein »og øvrige Committerede udi Videnskabernes Collegio« omtaler »den Eder angaaende de Danske Mynter og Medailler, samt Videnskabers forfremmelse allernaadigst anbefalede Commission«; Skrivelse af 22. Febr. 1743 nævner samme Kommission; Skrivelse af 1. Marts 1743 er stilet til Holstein »med flere Commissarier udi Collegio scientiarum« og omtaler Selskabet som i foregaaende Skrivelser; Skrivelse af 10. Jan. 1744 er stilet til Holstein »med flere udi Medaille-Commissionen og Videnskabers Collegio«. Skrivelse af 20. Marts 1744 stilet til »De tilforordnede udi Videnskabernes Societæt« omtaler »det af Os til Videnskaberne at forfremme allernaadigst anordnede Societæt«; Skrivelse af 3. April 1744 til »de Tilforordnede i Videnskabernes Societet i Kiøbenhavn«. Denne sidste Betegnelse er herefter stabiliseret, idet den anvendes først under Christian VI og derefter under Frederik V og Christian VII indtil 1774. Kun en enkelt Gang, i kgl. Skrivelse af 10. August 1764, altsaa efter J. L. Holsteins Død, træffes Betegnelsen »Videnskabernes Selskab«, vistnok her brugt for første Gang.

I enkelte Skrivelser blev Selskabet betegnet med Prædiketet »Kongelig«, f. Ex. i to Skrivelser fra Rentekammeret af 1. Dec. 1764 og 2. Febr. 1765 og i Skrivelse fra Partikulærkammeret af 30. Juli 1774¹. Denne Betegnelse fik imidlertid først sin egentlige Berettigelse ved det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774 til »De Tilforordnede udj Videnskabernes Societet, anl: adskillige af den dertil anordnede Commission foreslagne og af Hans May^t Allernaadigst approberede Poster, til igien at sette bemelte Societet i Arbeydsomhed og Anseelse«. I dette Reskript bærede Kongen Videnskabernes Societet med at være dets allerhøjeste Protektor, og en Skrivelse af 18. Jan. 1776 fra Kongen, paraferet af Guldberg, er stilet til »Vores Videnskabers Selskab«. I Skrivelser fra Kollegierne, særlig det danske Kancelli, blev Betegnelsen »Det Kongelige Videnskabernes Selskab« stadig hyppigere. I de kgl. Skrivelser blev Udtrykket »Vores Videnskabers Selskab« det almindelige. Det kan synes mærkeligt, at Videnskabernes Selskab, hvis første Præsident stod Kongen meget nær, først saa sent modtog det kongelige Prædiket, i Betragtning af, at det omtrent samtidige, men

¹ En Skrivelse af 8. Maj 1747, undertegnet af A. G. Moltke, er stilet til »Die Königl^e Societæt der Wissenschaften«.

langt mere specielle »Kongelige Danske Selskab til den Nordiske Historie og Sprogforbedring« allerede i Januar 1746, Aaret efter dets Stiftelse, modtog denne Udmærkelse. Maaske dette, som en Del andet, kan skyldes den fuldstændige Mangel paa Trang til Organisation og Lovgivning, der var ejendommelig for Videnskaberne Selskab.

Tilbage staar endnu Spørgsmaalet om, hvornaar Prædikaten »Dansk« er indgaaet i Selskabets Navn. Denne Nationsbetegnelse er lige saa lidt som de andre Led af Navnet indført ved nogen dateret Bestemmelse, men den har i Tidens Løb udviklet sig ganske naturligt for klart at adskille dette Selskab fra andre lignende i Udlandet, ikke mindst i en Tid, hvor Forbindelsen med det fremmede blev livligere, og Navnet derfor maatte oversættes til andre Sprog. Betegnelsen »Dansk« findes i Korrespondancen nogle Gange i 1780erne og i Begyndelsen af 1790erne. Dette forklares naturligt derved, at Selskabets »Skrifter« siden 1781 førte Betegnelsen paa Titelbladet (jvfr. nedenfor). I 1795 ses Prædikaten at have været anvendt et Par Gange i Breve fra Præsides, A. P. Bernstorff, sidste Gang i en Forestilling til Kongen af 22. December 1795 i Anledning af en omfattende Ændring af Selskabets Vedtægter. I Indledningen til de trykte Vedtægter 1795/96 findes Betegnelsen »det Kongelige Danske Videnskaber Selskab«; herefter har Selskabets den 23. December 1795 nyvalgte Sekretær, P. C. Abildgaard, benyttet det fulde Navn: *Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab*. Første Gang, det anvendes, synes at være i en Skrivelse af 9. Januar 1796 til Løjtnant i Søetaten Christian Høyer, med Meddelelse om hans Valg til indenlandsk Medlem. Senere findes Navnet i en Skrivelse af 5. Marts 1796 fra Selskabet til Grev E. H. Schimmelmann i Anledning af hans Valg til Æresmedlem, og i Skrivelse af samme Dato til Professor Børge Riisbrigh som nyvalgt indenlandsk Medlem. Første Gang det nuværende Navn forekommer i Forhandlingsprotokollerne synes at være den 5. Februar 1796, hvor det ret »demonstrativt« staar som Indledning til det Møde, i hvilket de nye Vedtægter blev uddelt til Medlemmerne og dermed traadte i Kraft. I Almindelighed findes i Protokollen kun Titlen »Videnskaberne Selskab« eller »Selskabet«. I den mere officielle Del af Korrespondancen er Betegnelsen »Dansk« herefter ofte anvendt, medens den som Regel er udeladt i den indenlandske Brevskrivning mellem Selskabet og dets Medlemmer og Kommissioner.

I det foregaaende er vist, hvilke Resultater det medførte, at Afgørelsen om Selskabets Navn blev udsat ved Forhandlingerne i det første Møde i 1742. Til Gengæld blev der Tid til gennem en rolig Udvikling at forme et Navn, som paa naturlig Maade dækkede Selskabets hele Fremtræden og først fik sin endelige Form paa et saa sent Tidspunkt, at det ikke har været paakrævet at ændre det siden.

I det følgende skal endnu gives nogle Oplysninger om Navnet, indhentet dels fra Selskabets trykte Publikationer o. l., dels fra Litteraturen udenfor Selskabet.

Kun sjældent i de første Tiaar traadte Selskabet frem for Offentligheden, og det officielle Navn var da oftest udtrykt paa Latin eller et andet fremmed Sprog, f. Ex. i Segl og Diplom. Meget tidligt fremkom imidlertid en Betegnelse paa Dansk, der maatte anses som et Udtryk for, hvad Selskabet ønskede at kalde sig selv: Navnet,

som det fra 1745 anvendtes paa »Skrifterne«. Det første Bind, som udgaves 1745 med en Fortale dateret den 8. Juli s. A., fik Titlen: »Skrifter, som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aarene 1743 og 1744«. Navnet »*Det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere*« anvendtes ogsaa som Overskrift over den derefter følgende Medlemsfortegnelse. Hvem der har givet »Skrifterne« dette Navn, og hvorledes det i det hele er opstaaet, kan ikke forklares. I Fortalen, der ifølge Forhandlingsprotokollen var skrevet af Gram, udtryktes Haabet om, at det »her oprettede Selskab udaf nogle faae Lærdoms Elskere skal kunde vinde et gunstigt Omdømme«. Til og med Bind X, der udkom i 1770, da en kortvarig Standsning indtraadte i Selskabets Virksomhed, bevarede det først valgte Navn paa Titelbladet. — Det ses ikke nogetsteds, at Selskabets ældste officielle Navn i øvrigt er anvendt f. Ex. i Protokollen eller i Korrespondancen, hverken af Selskabet selv eller i offentlige eller private Henvendelser dertil. — Allerede i Bind X findes der dog Forløbere for det Navn, som snart efter skulde optages paa »Skrifternes« Titelblade. Saaledes er i Bind X, S. 537 ff. trykt den danske Oversættelse af en Afhandling paa Latin af Maximilian Hell, »forelæst *det Kongelige Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn* den 24. November 1769«. Den næste Afhandling i Bd. X, S. 619 ff., ligeledes af Hell, blev »overgivet *det Kongelige Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn* den 18 May 1770«. Endelig indeholder Bindets sidste Afhandling, af Johann Sainovicz, S. 653 en Indledning »Til *det Kongelige Videnskabernes Selskab*«, ligesom Selskabet ofte under dette Navn er nævnt i Afhandlingen. Fra Bind XI, der udkom 1777, ændredes Titlen til »Skrifter, som udi *det Kongelige Videnskabernes Selskab* ere fremlagde og nu til Trykken befordrede«. — I en kort Fortale, dateret den 24. April 1777, omtaltes den i 1774 stedfundne Reorganisation af Selskabet og Kongens dertil knyttede Overtagelse af Protektoratet. I 1781 paabegyndtes Udsendelsen af en ny Serie »Skrifter«, der nu bar Titlen »Nye Samling af *det Kongelige Danske Videnskabers Selskabs* Skrifter«. Som Indledning til den deri optagne Medlemsfortegnelse nævnes »*Det Kongelige Videnskabers Selskabs Protector Hans Majestet Kongen*«. Det ses heraf, at længe før Prædikaten »Danske« almindeligvis anvendtes i Selskabets Korrespondance, var det »autoriseret« til Brug paa Skrifternes Titelblad, hvilket naturligvis efterhaanden fremkaldte den almindelige Brug deraf overalt. — Med Begyndelsen af Skrifternes 3. Række, hvoraf Bind I udkom i 1801, ændredes Titelbladets Udseende igen, og Titlen blev »*Det Kongelige Danske Videnskabers-Selskabs* Skriver«, medens der over den følgende Medlemsliste staar »*Det kongelige Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn*«. Der blev aabenbart ikke lagt større Vægt paa nøjagtig Overensstemmelse. Først med denne Rækkes Bind VI, der udkom 1818, trængte det fulde Navn »*Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab*« konsekvent igennem overalt.

En lignende Usikkerhed med Hensyn til Navnet fandtes i »Oversigtens« Forløber, den saakaldte »Bekjendtgjørelse«, der tryktes aarligt 1793—1813, og som i de første Aar kun indeholdt Sager vedrørende Prisopgaver og deres Besvarelse. Den første Bekendtgjørelse tryktes 1793 med Navnet »*det Kongelige Videnskabernes Selskab*«. Af

de følgende Aargange havde nogle Betegnelsen »Danske«, andre ikke, indtil Navnet fra 1806 fik sin endelige Form, som ogsaa fortsattes i de fra 1814 til Dato udkomne »Oversigter«.

Paa Titelbladet til den aarlig af Selskabet udsendte »Dansk Historisk Almanak« 1760—82 findes Betegnelsen »udgivet af det kongelige Videnskabernes Societet«.

Anvendelsen af Selskabets Navn i nogle Publikationer udenfor Selskabet synes at foregribe den ovenfor givne Udvikling. Den af H. P. Anchersen i København 1745 udgivne: »Herthedal ved Leyre i Siælland, og Det gamle Dannemark 150 Aar for og efter Christi Fødsel« er paa Titelbladet tilskrevet »*Det Kongelige Danske Lærde Societæt i Kiøbenhavn*«. I 1748 holdt Selskabets Æresmedlem, Greve Otto Manderup Rantzau (1719—68), i Selskabet to Taler, der blev udgivet under den fælles Titel: »Tvende Taler holdne udi *Det Kongelige Danske Viidenskabers Selskab* af Otto Manderup Greve af Rantzau etc., Medlem udi det Kongelig Viidenskabers Selskab udi Kiøbenhavn«. Den første af disse Taler har Titlen: »Videnskabernes Selskabs Sorrig i Anledning af den Fordum Stormægtigste, Allernaadigste Konges Kong Christian den Siettes . . . høist smertelige Dødsfald, forestilled udi en Sørge-Tale i det Kongelige Danske Viidenskabers Selskab den 17 April 1747. Af O. M. R.«. Den anden Tale har Titlen: »Viidenskabernes Selskabs Glæde i Anledning af den Stormægtigste, Allernaadigste Konges, Kong Friderich den Femtes . . . høist glædelige Salvings-Fest, forestilled udi en Lov-Tale i det Kongelige Danske Viidenskabers Selskab, den 4 Octobris 1747. Af O. M. R.«.

Begge disse Taler er trykt i København uden Nævnelser af Aar for Udgivelsen og formodentlig uden Selskabets Medvirken. Der er imidlertid visse Ting, der kunde tyde paa, at Talerne er trykt ogsaa uden Grev Rantzaus Medvirken og maaske paa et noget senere Tidspunkt end det, hvorpaa de er holdt. Grev Rantzau var ikke Medlem af Selskabet, men Æresmedlem. Endvidere holdtes Talen om Christian VI ikke den 17. April 1747, men ifølge Forhandlingsprotokollen den 15. Januar 1748, idet Grev Rantzau først den 4. Oktober 1747 foreslog sig selv til at forfatte de to Taler. Ligeledes er Talen om Frederik V ikke holdt den 4. Oktober 1747, men den 22. Januar 1748. Det er næppe tænkeligt, at en saadan Tidsforskydning kunde finde Sted de første Aar efter de faktiske Begivenheder uden Forfatterens eller Selskabets Reaktion, hvis de havde haft noget at gøre med Udgivelsen.

Der gives ogsaa andre lignende Eksempler paa en særlig tidlig Anvendelse af de forskellige Led i Navnet. Grev Rantzau paatog sig den 4. Maj 1750 at holde endnu en Tale i Selskabet i Anledning af det Oldenborgske Kongehus' 300-Aars Regeringsjubilæum 1749. Talen blev først holdt i Møderne den 2. og 9. November 1753 og udgivet i København s. A. under Titlen: »Den Kongelige Oldenborgske Stammes udødelige Ihukommelse, fornyet udi en Jubel-Tale, holden den 10. November 1749 i det Kongelige Danske Videnskabers Selskab 1749. Af Otto Manderup Greve af Rantzau, . . . Medlem i det Kongelige Videnskabers Selskab udi Kiøbenhavn. Nu til Tryk-

ken befordret ved Friderich Christian Schönau¹. I den samme Anledning holdt Grev Holsteins 16 Aar gamle Søn Grev Christian Holstein den 18. Januar 1751² en Tale paa Latin, der blev udgivet i København i 1752 under Titlen: »Oratio secularis in publico et frequentissimo consessu *Societatis Regiæ Hafniensis bonis artibus promovendis* deditæ, habita«. Samme Grev Chr. Holstein holdt i Selskabets Møde den 28. Februar 1752 atter en Tale, der tryktes i København 1752 med Titel: »Sørges-Tale over . . . Kongelige Videnskabernes Selskabs Dronning Lovise, . . . Hendes dødelige Afgang, holden udi det Kgl. Vidensk. Selsk. offentlige høianseelige og talrige Forsamling den 28. Februarii 1752«³.

Det er vel sandsynligt, at Ændringen af Selskabets Navn i Tidens Løb er sket under Paavirkning fra andre Akademiers Navne, f. Ex. Kungl. Svenska Vetenskapsakademien, Royal Society i London, Académie Impériale des Sciences de St. Petersburg og ikke mindst Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem, stiftet 1760 (1767).

Ogsaa Oversættelser af Selskabets Navn blev dannet efter udenlandske Forbilleder uafhængigt af Navnets langsomme Udvikling til det nuværende. I den latinske Oversættelse 1745—47 af Selskabets ældste Skrifter findes Navnet »*Societas Hafniensis bonis artibus promovendis dedita*«. Som nævnt andetsteds bar Selskabets Segl fra 1761 Paaskriften »*Sigillum Societatis Regiæ bonis artibus promovendis deditæ*«, men i Diplomet fra 1776 kaldes Selskabet »*Societas Regia Scientiarum Danica*«. Endvidere findes Selskabets Navn paa Latin under Dedikationen til Christian VI af O. H. Mollers Udgave af Faderens, Johs. Mollers, »*Cimbria literata*« Tom. I—III, 1744; her lyder Navnet »*Societas bonis artibus promovendis dedita*«.

Paa Fransk brugtes Navnet »*Société Royale des Sciences*«, saaledes f. Ex. i Dedikationen til Kongen af Kaptajn F. L. Nordens »*Voyage d'Égypte et de Nubie*«, 1755, og saaledes anvendtes denne Betegnelse som Regel overalt gennem mange Aar. Senere, da Ordet »*Sciences*« fortrinsvis blev Udtrykket for Naturvidenskaberne, tilføjedes »et des Lettres« og atter ved anden Lejlighed »de Danmark«, saaledes at Navnet efterhaanden blev »*La Société Royale des Sciences et des Lettres de Danmark*«. Selskabet anvender nu kun Betegnelsen »*L'Académie Royale des Sciences et des Lettres de Danmark*«.

Den engelske Oversættelse anvendte Ordene »*Royal Society*« og »*Royal Society of Sciences*«, der paa lignende Maade som det franske Udtryk udviklede sig til »*The Royal Danish Society of Sciences and Letters*«. Nu benyttes kun Navnet »*The Royal Danish Academy of Sciences and Letters*«.

Endelig anvendtes i det tyske Sprog Benævnelsen »*Königliche Societät (Akademie) der Wissenschaften*«, der næsten uforandret blev til »*Die Königliche Dänische Societät (Gesellschaft, Akademie) der Wissenschaften*«. Den nu brugte Form er »*Die Königliche Dänische Akademie der Wissenschaften*«.

¹ Jvfr. H. F. Rørdam: »Et Møde i Videnskabernes Selskab for halvandet Hundrede Aar siden«, Overs. 1901. Nr. 6. S. 189. Rørdams Angivelse S. 190, at Jubeltalen holdtes den 10. November 1749, er urigtig.

² Protokollen har fejlagtigt den 19. Januar (jvfr. H. F. Rørdam, Overs. 1902. S. 99).

³ Jvfr. H. F. Rørdam, Overs. 1901. S. 197 Anm. 1.

I Hof- og Statskalenderen, der fra 1734 til 1843 udkom paa Tysk, findes Selskabets Navn første Gang nævnt 1750 Sp. 45 som »Die Königl. Societät der Wissenschaften in Copenhagen«. Fra 1801 udkom Kalenderen desuden paa Dansk, og i Aarg. 1801 Sp. 171 omtales »Det Kongl. Danske Videnskabers Selskab i Kiøbenhavn«.

I nyeste Tid har det, senest i Vedtægtsudvalget 1938, været paa Tale at ændre Navnet »Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab« til »Det Kongelige Danske Videnskabernes Akademi«. Men Ønsket om Opretholdelse af det gennem 150 Aar hævdvundne Navn har hidtil været det stærkeste. Derimod anvendes, som allerede anført, Ordene: Académie, Academy og Akademie nu overalt i Forbindelsen med Udlandet.